

آداب عطسه و خمیازه

مؤلف :
اسماعیل الرمیح

مترجم :
گلناز رخشانی مقدم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
3	مقدمه مترجم
3	سنت و اهمیت اتباع آن
6	مقدمه مؤلف
7	شخص مؤمن، خمیازه را ناپسند می‌داند
9	مواردی که خمیازه‌کشنده باید مدنظر داشته باشد
9	اموری که خمیازه‌کشنده باید از آنها پرهیز کند
10	پیامبران خمیازه نمی‌کشند
12	مؤمن عطسه را دوست دارد
13	پایین آوردن صدا هنگام عطسه زدن
14	پوشاندن دهان و صورت هنگام عطسه زدن
14	کج کردن گردن هنگام عطسه زدن
15	عطسه‌زننده با صدای بلند «الحمد لله» بگوید اگر چه در نماز فرض باشد
16	پاسخ دادن عطسه شخص مسلمان
20	جواب عطسه کافر
22	فواید جواب عطسه
23	لطیفه
23	عطسه‌زننده در پاسخ جواب‌دهنده چه بگوید
24	چه کسی مستحق جواب دادن نیست
26

﴿﴾

مقدمه مترجم

الحمد لله و كفى والسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد قال رسول الله ﷺ
لايومن احدكم حتى اكون احب اليه من والده و ولده و الناس اجمعين.
اما بعد؛ علامه دوست محمد قریشی می‌فرماید:
انسان از کلمه «انس» گرفته شده است و «انس»
به معنی محبت و مودت است و انسانیت هر فرد
منوط به محبت و انسانیتی است که با دیگران
دارد ... و عامل محبت و دوستی می‌تواند چهار
چیز باشد: 1- حسن و زیبایی 2- نبوغ هنر و کمال
3- پیوند نسبی یا سببی 4- مال و ثروت و نکته
شایان توجه این است که اگر این چهار عامل
یکجا در یک شخص باشند طبعاً خواهی نخواهی مردم
با وی محبت خواهند کرد و در برابر قول و عمل
او مطیع خواهند شد و رسول اکرم ﷺ آن انسان پاک
طینت و وارسته‌ای است که منشأ محبت و مودت
بوده و تمامی محاسن و خوبی‌ها از چشمه وجود
مبارک وی تراوش یافته است و ایشان مجموعه‌ای
از کلیه کمالات و نبوغ است که هر مسلم مخلصی
را در برابر اقوال شیرین و عمل زیبای خود
مطیع و قانع می‌گرداند.

سنت و اهمیت اتباع از آن

سنت در لغت به معنای صورت و سیرت است و در
اصطلاح عبارت است از روش و سیرت رسول اکرم ﷺ در
همه ابعاد زندگی برای اطاعت و عبادت خداوند و

در اصطلاح دین و شریعت: به کلیه اعمال، افعال و اقوال رسول اکرم ﷺ سنت گفته می‌شود. اتباع سنت: یعنی پیروی کردن از روش حسنه رسول اکرم ﷺ در تمامی ابعاد زندگی چنانچه قرآن کریم عموم مسلمانان را به ادراک آن دعوت نموده است و می‌فرماید:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾

{الأحزاب:21}

برای شما در زندگی و اخلاق رسول خدا ﷺ اسوه و روش نیکویی است و باید از آن پیروی کرد. خلاف پیامبر ﷺ و اعراض کردن از سنت‌های آن حضرت ﷺ انسان را از هدف آفرینش دور می‌کند:

خلاف پیامبر کسی ره که هرگز به منزل
نخواید رسید

حیات طیبه رسول اکرم ﷺ از بدو ولادت تا هنگام وفات سراپا تعلیم است و هر شخص مؤمن که می‌خواهد از زندگی اسلامی و قرآنی بهره‌مند شود باید اتباع سنت زیادی رسول اکرم ﷺ را بکند اگر علما و اولیا به مقام رفیع علم و ولایت نایل گشته‌اند به وسیله اتباع سنت رسول اکرم ﷺ برایشان شاهد و هویدا بوده و همیشه سعی می‌کردند که زندگی خود را با قرآن و سنت محبوب و معشوق خود عجین و آغشته کنند و همین طور هم شد.

آری سنت و اتباع از سنت رسول اکرم ﷺ دستاویزی است که مؤمن و اتباع را از بحر عمیق سفاهت و جهالت رهانیده و به علو درجات و اعلیٰ علیین می‌رساند و تا جایی که تقرب خداوندی را شامل حال خود می‌کند.

رسول اکرم ﷺ کلیه راه‌ها و روش‌های زندگی را به امت آموختند حتی در مورد کوچکترین و

بی‌ارزشترین چیزها ارشادات و راهنمایی‌های خود را دریغ نفرمودند و طریقه برخورد با آن را نشان‌دهی کردند. حتی عطسه و خمیازه، در حالی که هر دو امر غیر اختیاری هستند رسول اکرم p طریقه مواجهه شدن با آن را برای ما بیان کردند تا از ضررهای آنها درامان باشیم و با عمل به سنت، مستحق اجر و پاداش شویم و حتی این را هم برای ما بیان کردند که مواد عطسه از الطاف خداوند است و باعث می‌شود که مواد زایده و مضر از مغز و دماغ آنان بیرون آیند و باعث می‌شود که نیروی فهم و ادراک انسان تقویت و تزکیه شود و در عبادت خشوع و خضوع به وجود آید و همچنین این را هم برای ما بیان کردند که خمیازه از اثرات سوء شیطان بر آدمی است که از کسالت و تنبلی نشأت می‌گیرد و مورد پسند شیطان است و اثرات نامطلوبی در کار روزانه و عبادت دارد. در آخر از خداوند سبحان مسئلت دارم که سنت حسنه رسول اکرم p را در تار و پود زندگی امت مسلمه جاری بگرداند و توفیق احیاء سنت‌های از یاد رفته و فراموش شده رسول اکرم p را به همگان عطا کند و این اثر نفیس را که مجموعه‌ای از قرآن و سنت است به بارگاه خود قبول کند. و روح رسول‌الله p را شاد بگرداند.

گلناز رخشانی مقدم

ربیع‌الاول 1427 هجری

مقدمة مؤلف

الحمد لله نحمده و نستعينه و نستغفره و نتوب اليه، و نعوذ بالله من شرور
انفسنا و سيئات اعمالنا من يهده الله فلا مضل له، و من يضلل فلا هادي له و
اشهدان لا اله الا الله وحده لا شريك له و اشهدان محمداً عبده و رسوله.

اما بعد: بهترين روش، روش محمد p است و
بدترين امور، چيزهاي جديد در دين است و هر
چيز جديد و نو پيدا در دين بدعت است و هر
بدعتي گمراهي و تباهي است و هر گمراهي،
سرانجام در جهنم است.

بدون ترديد اسلام در تمام مراحل زندگي اعم از
بخشهاي بزرگ و كوچك آن براي فرد مسلمان راه و
روشي گذاشته است و مسيري را براي وي نشان دهی
و مشخص کرده است و هر مسلمان را به خلق و خوی
پسنديده و نيكو فراخوانده و از خلق و خوی
پسنديده ای که اسلام عزيز همگان را به رعایت
کردن آن فراخوانده، این است که عطسه زننده و
خمیازه کشنده را به رعایت آداب آن راهنمایی
کرده است که مسلماً در رعایت آداب آن، مصلحت
خود شخص و سايرين خواهد بود و از زبان های که
گريبانگير خود شخص و سايرين خواهد بود
بازداشته است. از این رو، بنده به جمع آوری
آداب مربوط به آن اقدام نمودم زیرا که اکثر
مردم به این آداب آشنایی ندارند و چه بسا
اوقات پيش می آید که شخص عطسه می زند و «الحمد لله»
می گوید و در پاسخ «بیرحمک الله» گفته می شود اما
خود عطسه زننده نمی داند در جواب پاسخ دهنده چه
بگوید و در پاسخ، فقط می گوید: متشکرم، و
بعضی ها اصلاً نمی دانند که در حین عطسه زدن چه
بگویند و یا چگونه پاسخ عطسه زننده را بدهند.
و در رابطه با خمیازه های عده ای کمی از مردم
بر روش و سنت رسول اکرم p عمل می کنند و چه بسا
افرادی هستند که خمیازه می کشند و دهانشان

همچنان برای همیشه باز می‌ماند و بعضی نیز همراه خمیازه صداهایی از خودشان درمی‌آورند که با این کار خودشان به خاطر ترک سنت، پاداش بزرگی را از دست می‌دهند و تنها انگیزه بنده از گردآوری این اثر همین است از خداوند متعال مسئلت دارم که این اثر را خالصاً در کسب رضامندی خویش بپذیرد.

و درود فراوان بر محمد p و آل و اصحاب پاکش باد.

شخص مؤمن، خمیازه را ناپسند می‌داند

امام شافعی (رح) می‌فرماید:

«لوکان جبک صادقاً لاطعته ان المحب لمن يحب مطيع»¹

اگر تو در دوستی و محبت صادقانه می‌بودی او را طاعت می‌کردی زیرا که دوستدار و عاشق همیشه فرمانبر محسوب و معشوق خود است.

بله، شخص شیفته و دوستدار، هر آن کاری را که محبوب و معشوقش دوست دارد می‌پسندد بد و ناپسند باشد او نیز آن کار را بد و ناپسند می‌داند. خداوند متعال نیز خمیازه را ناپسند و مکروه می‌داند:

حضرت ابی‌هریره r از رسول اکرم p روایت می‌کند که ایشان فرمودند:

«ان الله يحب العطاس و يكره التثاوب، فاذا عطس فحمد الله، فحق على كل مسلم سماعه ان يشمته و اما التثاوب فانما هو من الشيطان فليرده ما استطاع فاذا قال: ها، ضحك منه الشيطان»².

«خداوند عطسه را دوست دارد و خمیازه را ناپسند و مکروه می‌داند و هنگامی که شخص عطسه

1- دیوان شافعی (رح)، ص 58.

2- امام بخاری (رح) در صحیح خود در کتاب الادب، باب من يستحب من العطاس و ما يكره من التثاوب، 124/7-125 این حدیث را تخریج کرده است.

می‌زند باید حمد و ستایش خداوند را بگوید (یعنی الحمدلله) بگوید و شخص مسلمانی که عطسه را می‌شنود این حق بر ذمه اوست که جواب عطسه او را بدهد اما خمیازه از جانب شیطان است و تا جایی که برای شخص ممکن است و توان دارد باید از وقوع آن جلوگیری کند و هنگامی که شخص در حین خمیازه کردن صدای «ها» را از خود درمی‌آورد شیطان از این عمل او خشنود شده و می‌خندد.

از این رو، مؤمن خمیازه را ناپسند می‌داند چون که پروردگارش آن را ناپسند دانسته است. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

(بقره / 165)

«کسانی که به خدا ایمان آورده‌اند قوی‌تر هستند در رابطه با عشق و محبت با خداوند (از دوستی و محبت مشرکان با معبودانشان)».

یکی دیگر از آن عواملی که خمیازه را ناپسند قرار داده و می‌دهد این است که خمیازه از طرف شیطان است و از شیطان جز کار زشت و ناپسند چیز دیگری سر نمی‌زند و همچنین خمیازه از خوردن زیاد سرچشمه می‌گیرد و واقع شدن در خمیازه منجر به کسالت و تنبلی در عبادت می‌شود و خمیازه کشیدن همیشه و در هر حال مکروه و ناپسند است ولی کراهیت آن در نماز شدیدتر و بیشتر است؛ زیرا هدف مهم و اساسی شیطان، پرت کردن حواس نمازگزار است.¹

حضرت ابوهریره τ از پیامبر اکرم ρ روایت می‌کند که آن حضرت ρ فرمودند:

«التَّائِبُ فِي الصَّلَاةِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ»¹.

خمیازه کشیدن در نماز از طرف شیطان است هر گاه یکی از شما خمیازه اش گرفت تا آنجایی که توان دارد آن را فروبرد و از انجام و وقوع آن جلوگیری کند.

مواردی که خمیازه کشنده باید مدنظر داشته باشد

هنگامی که شخصی می‌خواهد خمیازه بکشد، لازم است تا آنجا که در توانش است آن را فروبرد و از وقوع آن جلوگیری کند و دهانش را کنترل نموده و آن را بسته نگه دارد تا خمیازه کشیده نشود.

از حضرت ابوهریره ؓ روایت شده است که رسول اکرم ﷺ فرمود:

«التَّائِبُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ»².

«خمیازه از طرف شیطان است، زمانی که یکی از شما خمیازه کشید اگر توانایی داشت از وقوع و انجام آن جلوگیری کند». و اگر توانایی جلوگیری و کنترل آن را نداشت پس دهانش را ببندد و دستش را بر دهانش نگه داشته و دهانش را با دستش بپوشاند زیرا که از حضرت ابی سعید ؓ روایت شده که رسول اکرم ﷺ فرمودند:

«إِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ»³.

1- سنن ترمذی، ابواب الصلاة، باب ماجاء فی کراهیه التثاوب فی الصلاة، 164/2-165 همراه با شرح ابن عربی.

2- امام مسلم رحمه الله علیه در صحیح خود در کتاب زهد، باب تشمیت العاطی و کراهه التثاوب، 225/8-226 تخریج کرده است.

3- نگاه به فضل الله الصمد، شرح الادب المفرد، 376/2.

«هنگامی که یکی از شما خمیازه کشید دهانش را با دستش بگیرد چون که شیطان داخل دهانش می‌شود».

و بهتر است که دهانش را با دست چپش بگیرد چون از دست چپ در موارد غیر بهداشتی و مکروه کار گرفته می‌شود (مانند استنجاء و غیره ...).

اموری که خمیازه‌کشنده باید از آنها پرهیز کند

اگر شخص خمیازه‌کننده در رابطه با خمیازه به دستورها و توصیه‌های رسول اکرم p توجه نکنند دچار مشکل شده و مسلماً با موارد زشت و ناپسند و در نهایت با گناه مواجه خواهد شد که این موارد عبارتند از:

• از اجر و پاداش کارهای نیکی که با انجام و رعایت کردن این سنت به دست می‌آید، محروم می‌گردد.

• چهره خمیازه‌کننده به خاطر باز شدن دهان و نگرفتش با دست، زشت و بدریخت می‌شود.

• گاهی مواقع در حین خمیازه، رگهای عصب و شاهرگها منحل شده و فک می‌افتد یا اینکه ضعیف و شل می‌شود.

و در نهایت، خمیازه باعث رضامندی و خشنودی شیطان شده و سبب دخول آن از مجرای دهان شده و به خاطر اطاعت از او و نافرمانی خداوند متعال شیطان به هدف خود می‌رسد.¹

رسول اکرم p می‌فرماید:

«اذا تئاب احدکم فلیرده ما استطاع فان احدکم اذا تئاب ضحک منه الشیطان».²

هنگامی که یکی از شما خمیازه کشید اگر توانایی داشت آن را دفع کند زیرا هنگامی که

1- نگاه به شرح ابن العربی بر سنن ترمذی، 198/10.

2- تخریج آن قبلاً بیان شد.

یکی از شما خمیازه می‌کشد شیطان می‌خندد و در جایی می‌فرمایند:

«إِذَا تَنَآوَبَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ».

«زمانی که یکی از شما خمیازه کشید دستش را جلوی دهانش بگیرد زیرا که شیطان داخل دهان او می‌شود».

صدایی را که شخص در حین خمیازه کشیدن از خود درمی‌آورد یک اخلاق و عادت زشت و بدی است، چون که از انجام این عمل و صدا شیطان خوشحال شده و می‌خندد. رسول اکرم p می‌فرمایند:

«و اما التَّاءِبُ فإِنَّمَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيُرِدْ مَا اسْتَطَاعَ فَإِذَا قَالَ: هَا، ضَحِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ».¹

«خمیازه از طرف شیطان است اگر توانایی و استطاعت داشت جلوی آن را بگیرد و هنگامی که شخص با خمیازه صدای «ها» را از خودش درمی‌آورد شیطان خوشحال و خشنود می‌شود».

«هنگام خمیازه کشیده تعوذ (گفتن: اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) مشروعیت ندارد».

خیلی از مردم، هنگام خمیازه کشیدن «اعوذ بالله من الشيطان الرجيم» می‌گویند و آن را یک عمل مستحب می‌پندارند و اگر این عمل مشروع می‌بود حتماً موارد زیادی در رابطه با آن از پیامبر اکرم p و اصحابش نقل می‌شد حتی در رابطه با این موضوع حدیث ضعیفی هم موجود ندارد و هیچ جای تردید نیست که هر آن عملی که بر آن دلیل شرعی وجود

1- در رابطه با خمیازه شدید حدیثی روایت شده که «التَّاءِبُ الشَّدِيدُ وَ الْعَطْسَةُ الشَّدِيدَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ»، ضعیف است و علامه آل‌بانی آن را ضعیف قرار داده است و همچنین ابن‌السنی در ص 97، شماره 264 در محقق عمل الیوم و اللیله ضعیف قرار داده است. و همین قول رسول اکرم p «فلیکظم ما استطاع» کفایت می‌کند و کافی است.

نداشته باشد آن عمل بدعت محسوب می‌شود و هر بدعتی مردود به صاحبش باز گردانده خواهد شد. چنانچه از حضرت عایشه رضی‌الله عنها روایت شده که آن حضرت p فرمودند: «من عمل عملاً لیس علیه امرنا فهو رد»¹ «هر کس که عملی را انجام دهد که آن عمل از دین ما نیست و مورد تأیید دین ما نیست آن مردود است».

پیامبران خمیازه نمی‌کشند

حافظ ابن حجر (رح) در فتح‌الباری می‌نویسد: از خصایص و ویژگی‌های نبوی موردی است که ابن شبیه و بخاری در کتاب تاریخ خود از روایت مرسل² «یزید بن أضم» نقل کرده‌اند که: «ما تتأعب النبى قط» یعنی پیامبر اکرم p هیچ وقت خمیازه نکشید و امام خطابی (رح) نیز از طریق «مسلمه بن عبدالملک بن مروان» تخریج کرده‌اند که گفته: «ما تتأعب نبى قط» و مسلمه بسیاری از صحابه کرام را دریافته و ملاقات کرده است و راوی ثقه و راستگویی است و حدیث «أن التتأعب من الشيطان»³ تأییدی است بر اینکه پیامبران صلواہ الله علیهم، هیچ‌گاه خمیازه نکشیده‌اند.

1- امام مسلم (رح) در صحیح خود این حدیث را در کتاب الاقضية، باب نقض الاحکام الباطله و رد محدثات الامور، 132/5 تخریج کرده است.

2- مرسل از انواع حدیث ضعیف است.

3- نگاه به فتح‌الباری، 628/10 و - نگاه به فضل‌الله الصمد، شرح ادب المفرد، 394/2.

مؤمن عطسه را دوست دارد

از حضرت ابوهریره τ روایت شده است که رسول اکرم ρ فرمودند: «ان الله يحب العطاس»¹ یعنی خداوند متعال «عطسه را دوست دارد» و خداوند می‌فرماید:

(﴿مَنْ عَطَسَ مِنْكُمْ فَمِنْكُمْ﴾)

(بقره / 165)

«کسانی که به خدا ایمان آورده‌اند قوی‌تر هستند در رابطه با عشق و محبت با خداوند (از دوستی و محبت مشرکان با معبودانشان)».

مؤمن خداوند را دوست دارد و آنچه را که خداوند دوست دارد او نیز دوست می‌دارد و خداوند عطسه را دوست دارد پس مؤمن نیز عطسه را دوست دارد.²

پس عطسه عمل محبوب و پسندیده‌ای به شمار می‌رود چون که از وقوع آن بدن سبک می‌شود و عطسه از سبکی بدن به وجود می‌آید و سبب باز شدن شش‌ها و ریه‌ها و سایر منافذ تنفسی شده و بیانگر عدم پرخوری است و در نهایت موجب نشاط، شادابی و حرکت در عبادت می‌شود.

1- صحیح بخاری کتاب الأدب، باب ما يستحب من العطاس و مايكره من التثاءب، 124/7-125.
2- حدیثی روایت شده که «العطاس والنعاس والتثاءب في الصلاة والحيز والقي و الرعاف من الشيطان» و این حدیث ضعیف است و سند این حدیث را حافظ ابن حجر در فتح الباری، 208/10 و همچنین علامه آلبنانی در ضعیف الجامع، ص 552، شماره 3865 ضعیف قرار داده‌اند.

پایین آوردن صدا هنگام عطسه زدن

شایسته است که شخص عطسه‌زننده هنگام عطسه زدن صدایش را پایین آورد و از بلند کردن و یا از بلند صدا جلوگیری کند.¹

از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت شده که پیامبر اکرم ص هنگامی که عطسه می‌زدند چهره مبارک را با پارچه‌ای می‌پوشانیدند و صدایش را پایین می‌آورد.² زیرا که عطسه‌زننده هنگامی که صدای خود را کشیده و بلند می‌کند مسلماً این عمل باعث بروز مشکلات و اختلالاتی در سر و مجاری تنفسی او می‌شود.³

پوشاندن دهان و صورت هنگام عطسه زدن

برای عطسه‌زننده مناسب است که در هنگام عطسه زدن دهان و چهره‌اش را با دست و یا پارچه و یا چیز دیگری بپوشاند تا که آب دهان و بینی بر روی لباس و یا بر روی کسی که کنار یا بغل او نشسته است نریزد زیرا هنگام عطسه زدن، کنترل خود را از دست می‌دهد و از اختیارش خارج می‌شود و اطرافیان از چیزهایی که از دهان و بینی او خارج می‌شوند در امان نخواهند بود.⁴

1- نگاه به فتح‌الباری، 622/10.

2- جلوتر بیان شد که حدیث «العطسة الشديدة من الشيطان» ضعیف است و حدیث ابی‌هریره که جلوتر می‌آید ما را از این حدیث بی‌نیاز می‌کند.

3- امام احمد فی العطاس، 307/4، شماره 5029 و امام ترمذی در سنن خود در کتاب ابواب الأدب، باب ماجاء فی خفض الصوت و تخمیر الوجه عند العطاس، 205/10 ... و غیره این حدیث را تخریج کرده‌اند.

4- نگاه به شرح ابن‌العربی که بر سنن ترمذی نوشته است، 205/10.

از حضرت ابوهریره τ روایت شده است که «ان النبی ρ کان اذا عطس غطی وجهه بیده أو بثوبه بها صوته»¹ زمانی که پیامبر اکرم ρ عطسه می‌زند چهره مبارک، را با دو دست یا با پارچه می‌پوشانید و به کمک آن (پارچه یا دست) صدایش را پایین می‌آورد.

کج کردن گردن هنگام عطسه زدن

شخصی که عطسه می‌زند بر او لازم است که هنگام عطسه زدن گردنش را به راست و چپ کج و یا خم نکند تا اینکه به او ضرری نرسد. و اگر گردنش را به خاطر مأمون بودن همنشین و کناریش به یک طرف کند از خمیدگی و کجی آن درامان نمی‌ماند و برای بعضی از مردم این اتفاق پیش می‌آید که هنگام عطسه زدن سر و گردن خود را به سمت دیگری گردانیده تا کنارش از عطسه (و آب دهان و بینی) او درامان باشد اما سرش برای همیشه کجی باقی مانده است.²

1- نگاه به شرح ابن العربی که بر سنن ترمذی نوشته است، 206/10.

2- امام احمد در «المسند»، 439/2 و امام ابوداود در سنن خود کتاب الأدب باب فی العطاس، 307/4، شماره 5029 و ترمذی در سنن خویش ابواب الأدب باب ما جاء فی خفض الصوت و تخمیر الوجه عند العطاس، 205/1... تخریج کرده‌اند و همچنین امام بغوی در شرح السنة، کتاب الاستئذان، باب ترک تشمیت من لم یحمدالله عزوجل، 314/12، شماره 3346 و حاکم «المستدرک»، کتاب الأدب، 264/4 و امام ترمذی این حدیث را حسن و صحیح دانسته و امام ابوداود بر آن سکوت کرده (و هر آن حدیثی را که امام ابوداود بر آن سکوت کند قابل استدلال است در تردایشان (مترجم) و علامه البانی آن را حسن و صحیح دانسته است و نزد حاکم و ذهبی استاد این حدیث صحیح هستند.

عطسه‌زننده با صدای بلند «الحمد لله» بگوید اگر چه در نماز فرض باشد

علما اتفاق نظر دارند بر اینکه برای عطسه‌زننده مستحب است که بعد از عطسه «الحمد لله» بگوید¹ و برای شنوندگان، گفتن «الحمد لله» هنگام شنیدن عطسه شخص دیگر مشروع نیست و احادیث وارد شده در این زمینه ضعیف هستند.²

هنگامی که شخصی عطسه می‌زند مناسب است که «الحمد لله» بگوید و هنگام گفتن حمد صدایش را بلند کند فرق نمی‌کند چه داخل نماز باشد³ و یا خارج از نماز از پیامبر اکرم ρ روش‌های مختلفی در رابطه با «حمد» نقل شده و مطابق سنت «حمد» انواع زیادی دارد و مناسب است که همه انواع آن گفته شود گاهی که یک روش و گاهی به روش دیگر، تا با این کار از سنت پیامبر اکرم ρ پیروی کرده باشد و از انواع آن که عبارتند از:

1- عطسه‌زننده «الحمد لله» بگوید و از حضرت ابوهریره τ روایت شده است که پیامبر اکرم ρ

1- نگاه به شرح ابن العربی که بر سنن ترمذی نوشته شده است، 206/10 و نگاه به فتح الباری، 618/10.

2- نگاه به اذکار للنوی، ص 427.

3- البته در مذهب احناف جواب دادن عطسه در حین خواندن نماز، باعث فاسد شدن نمازها است و دلیلشان حدیث صحیح مسلم شریف، ج 1، ص 203 باب تحریم الکلام فی الصلاة که راوی حدیث حضرت معاویه بن الحکم السمی است و در همین کتاب در بحث «چه کسی مستحق جواب دادن نیست» آمده است. جهت تفصیل بیشتر مراجعه شود به فتح باب العنایه از مرحوم ملاعلی قاری (مترجم).

فرمودند: «ان الله يحب العطاس و يكره التثائب فاذا عطس فحمدالله فحق على كل مسلم سمعه ان يشمته».¹

خداوند عطسه را دوست می‌دارد و خمیازه را ناپسند می‌داند. هر گاه کسی عطسه زد و حمد خدا را گفت (الحمد لله) و بر مسلمانی که آن را شنید لازم است که جواب عطسه‌اش را بدهد.

2- یا اینکه عطسه‌زننده «الحمد لله رب العالمين» بگوید:

حضرت ابن مسعود رضی الله عنه از رسول اکرم صلی الله علیه و آله روایت کرده است که ایشان فرمودند:

«اذا عطس أحدكم فليقل: الحمد لله رب العالمين و يقال له: يرحمك الله و ليقل يغفر الله لكم».²

هنگامی که یکی از شما عطسه زد «الحمد لله رب العالمين» بگوید و دیگران یعنی شنوندگان در جواب او «یرحمک الله» بگویند و عطسه‌زننده در پاسخ او «یغفر الله لكم» بگوید. اما راجع به اینکه خیلی از مردم عادت دارند بعد از «الحمد لله رب العالمين»، سوره فاتحه را کامل می‌خوانند این کار آنها بی‌اساس بوده و در شریعت برای آن اصل و دلیلی وجود ندارد و بسیاری از مردم از حد تجاوز کرده‌اند و قبل یا بعد از

1- نگاه به الفوائد المجموعة فی الأحادیث الموضوعة از علامه شوکانی، 224 تا 222 و نگاه به کشف الخفا از علامه عجلونی، 252/2، شماره 5496.

2- امام بخاری در صحیح خود کتاب الأدب باب ما يستحب من العطاس و ما يكره من التثائب، 124/7-125 تخریج کرده است. و امام نسائی در عمل اليوم و الليلة، ص 240، شماره 224 و علامه ابن السنی در عمل اليوم و الليلة، باب کیف یرد علی من شمته، ص 95، شماره 259 تخریج کرده‌اند و علامه آل‌بانی در صحیح الجامع، 179/1، شماره 686 و همچنین ابن السنی ابومحمد السلفی این را صحیح دانسته‌اند در ص 95، شماره 260.

«الحمد لله»، «اشهدان لا اله الا الله» می‌گویند در حالی که این کار آنان بدعت و حرام است.¹ همچنین گفتن «الحمد لله» .. الحمد لله كعز جلاله» مشروعیت ندارد و احادیث وارد شده در این زمینه ضعیف هستند.²

3- یا اینکه عطسه زننده «الحمد لله علی کل حال» بگوید: از حضرت علی^ع روایت شده است که پیامبر اکرم^ص فرمودند:

«إذا عطس احدکم فلیقل: «الحمد لله علی کل حال و لیقل له من عنده: یرحمک الله و یرد علیهم یرحمکم الله و یصلح بالکم»».³

هنگامی که یکی از شما عطسه زد باید «الحمد لله علی کل حال» بگوید و اطرافیانش در جواب، «یرحمک الله» بگویند و خود عطسه‌زننده در پاسخ اطرافیانش «یرحمکم الله و یصلح بالکم» بگوید. (یعنی خداوند شما را هدایت کند و حال شما را بهبود سازد).

4- یا اینکه عطسه زننده «الحمد لله حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیه مبارکةً علیه، كما یحب ربنا و یرضی» بگوید.

از حضرت رفاعه بن رافع روایت شده است که می‌گوید: من پشت سر رسول خدا^ص نماز خواندم و

1- نگاه به فتح الباری، 616/10.

2- این حدیث را امام حافظ ابن حجر در فتح الباری، 616/10 ضعیف قرار داده‌اند و همچنین ابومحمد السلفی محقق عمل الیوم و اللیلة و ابن السنی ص 95، شماره 260 این حدیث را ضعیف قرار داده‌اند.

3- این حدیث را امام احمد در «المسند»، 120/1-122 و دارمی در سنن خویش از ابی‌ایوب^ع در کتاب الاستئذان باب اذا عطس الرجل ما یقول، 283/2 و امام ترمذی در سنن خویش ابواب الأدب باب کیف تشمت العاطس، 200/10-201 و حاکم نیز در کتاب الأدب، 64/4 تخریج کرده‌اند. و این حدیث را علامه آل‌بانی در صحیح سنن ترمذی صحیح دانسته‌اند، 354/2، شماره 2202 و النبا در شرح که بر مسند أحمد، 321/17 نوشته‌اند حسن داشته‌اند.

عطسه زدم و قتیبه که کنار من ایستاده بود چیزی نگفت و من «الحمد لله حمداً كثيراً مبارکاً فيه مبارکاً علیه كما يحب ربنا ويرضى» گفتم و هنگامی که رسول خدا p نماز را به پایان رسانید فرمود: گوینده چه کسی بود. عرض کردم: من یا رسول الله p. رسول خدا p فرمودند: «لقد رأيت بضعة و ثلاثين ملكاً بينترنه أیهم یکتبها أول».¹

«من سی و اندی فرشته را دیدم که به سوی آن می‌شتافتند و هر کدام تلاش می‌کرد که آن را پیش او همه بنویسد».

عطسه‌زننده از ذکر، تسبیحی که در حدیث نیامده است باید جدا پرهیز و اجتناب کند چون که بهترین روش، روش محمد p است.

حضرت مجاهد (رح) می‌فرماید: یکی از پسران حضرت عبدالله بن عمر r، ابوبکر و یا عمر، عطسه زد و گفت: آب، حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما گفت: آب چیست؟ گفت: آب اسم شیطانی است از شیاطین است که بین عطسه و حمد قرار دارد.² حضرت سالم بن عبید r می‌گوید: من همراه یک گروهی در

1- این حدیث را امام ابوداود در سنن خویش در کتاب الصلاة، باب ما یسفتح به الصلاة من الدعاء، 205/1، شماره 773 و ترمذی در ابواب الصلاة، باب ما جاء فی الرجل یعطس فی الصلاة، 193/2-194 و بیهقی در کتاب الصلاة، باب القول عند رفع الرأس من الركوع و اذا استوی قائماً، 95/2 و ذکر أن الصلاة فی هی المغرب، و حاکم در «المستدرک» کتاب معرفة الصحابة و همچنین حافظ ابن حجر در الفتح آن را تخریح کرده و طبرانی تخریح کرده همین حدیث را و گفته سند آن اشکالی ندارد، 619/10 و همه آن را تخریح کرده‌اند و در صحیح سنن ابوداود علامه آلبنی آن را صحیح قرار داده‌اند، 147/1، شماره 700.

2- امام بخاری در کتاب الأدب المفرد، باب لایقل آب، 390/2 این حدیث را تخریح کرده است و اسناد این حدیث را حافظ ابن حجر در فتح الباری صحیح دانسته‌اند.

سفر بودم، یکی عطسه زد و گفت: «السلام علیکم» حضرت سالم بن عبید در جوابش گفت: «علیک و علی امک» سلام بر تو و بر مادرت، مرد ناراحت شد (که من به او سلام دادم و او اسم مادرم را گرفت) حضرت سالم گفت: من چیزی نگفتم مگر آنچه را که از رسول خدا ﷺ شنیده بودم روزی مردی نزد رسول خدا ﷺ عطسه زد و گفت: «سلام علیکم» و رسول خدا ﷺ فرمود: «علیک و علی امک» رسول خدا ﷺ فرمود: هر گاه یکی از شما عطسه زد «الحمد لله رب العالمین» بگوید و شنونده حمد «یرحمک الله» بگوید و عطسه زننده در پاسخ شنونده «یغفر الله لنا و لکم» بگوید.¹

پاسخ دادن عطسه شخص مسلمان

هر کسی که صدای عطسه زدن و الحمد لله گفتن شخصی را شنید دادن جواب عطسه او را با «یرحمک الله» واجب عطسه بدهد و حمد را به یاد او نیاورد. از حضرت ابوهریره رضی الله عنه مروی است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

«ان الله يحب العطاس و یکره التثائب فاذا عطس فحمد الله فحق علی کل مسلم سماعه ان یشتمه».²

1- این حدیث را امام ابوداود در کتاب الأدب، باب ما جاء فی تشمیت العطاس، 307/4، شماره 5037 تخریج کرده است و امام نسائی در عمل الیوم و اللیلة ما یقول العطاس اذا شمت، ص 241، شماره 225 و ترمذی در سنن خود در ابواب الأدب باب ما جاء کیف تشمیت العطاس، 199/10-200 و حاکم در مستدرک، کتاب الأدب، 267/4 تخریج کرده اند و این حدیثی است که امام ابوداود بر آن سکوت کرده است، 307/4 و علامه آلبنانی در مشکات، 1341/3 سند آن را صحیح دانسته است.

2- تخریج این حدیث جلوتر بیان شد و این حدیث دال بر این است که پاسخ عطسه زننده بر هر کسی که الحمد لله گفتن او را شنیده واجب است و آن کسانی که می گویند

«عطسه محبوب و مورد پسند خداوند متعال است و خمیازه مکروه مذموم است زمانی که یکی از شما عطسه زد باید «الحمد لله» بگوید و هر کسی صدای عطسه زدن و الحمد لله گفتن او را شنید بر او واجب است که پاسخ عطسه و الحمد لله گفتن او را بدهد».

از حضرت انس[ؓ] روایت شده است که دو شخص نزد رسول اکرم^ﷺ عطسه زدند پیامبر اکرم^ﷺ جواب عطسه یکی را داد و جواب دیگری را نداد. آن شخص که پیامبر اکرم^ﷺ جواب عطسه اش را نداده بود (به عنوان گلایه) گفت: فلانی عطسه زد و شما جواب عطسه اش را دادید و من عطسه زدم و شما جواب عطسه مرا ندادید. رسول اکرم^ﷺ فرمود: او «الحمد لله» گفت و من جواب عطسه اش را دادم ولی تو «الحمد لله» نگفتی.¹

و برای کودکان و بچه‌های کوچک کلمات مخصوصی برای عطسه وجود ندارد و حکم عطسه بچه‌های خردسال و کوچکترها دقیقاً همانند بزرگترهاست و مناسب نیست که در پاسخ عطسه بچه‌ها و کوچکترها کلمات و جملاتی از قبیل «اصلحك الذي اعطسك» «خدای که تو را به عطسه درآورد تو را صالح کند» یا «عشت» یعنی همیشه زنده باشی گفته شود اگر گفتن چنین کلمات و الفاظی درست می‌بود مسلماً از پیامبر اکرم^ﷺ و صحابه کرام رضوان الله ثابت می‌شد.

پاسخ دادن عطسه فرض کفایه یا سنت است هیچ دلیلی نزد آنها وجود ندارد و در جواب آنها فرمود رسول اکرم^ﷺ پیش می‌شود که می‌فرمایند: «فحق على كل مسلم سمعه ان يشتمه».

1- این حدیث را امام بخاری (رح) در صحیح خود در کتاب الأدب، باب لایثمت العاطس اذا لم یحمدالله، 125/7 و امام مسلم در صحیح خود در کتاب الزهد، باب تشمیت العاطس و کراهة التثاءب، 225/8 تخریج کرده‌اند.

جواب عطسه کافر

هنگامی که کافری عطسه زد و «الحمدلله» گفت باید در جوابش «یهدیکم الله و یصلح بالکم» گفته شود. از حضرت ابوموسی اشعری^۲ روایت شده است که یهود نزد رسول اکرم^۳ در جواب عطسه می‌زدند و امید داشتند که رسول اکرم^۳ در جواب عطسه آنها «یرحکم الله» بگوید ولی رسول خدا^۴ «یهدیکم الله و یصلح بالکم»^۱ می‌گفت و جایز نیست که در حق آنها دعای خیر شود. طبق فرموده خداوند متعال که می‌فرمایند:

﴿مَنْ جَاءَكَ يَسْعَىٰ يَسْعَىٰ فَمِنْ أُمَّةٍ غَيْرِ آلِ مُحَمَّدٍ فَقَدْ أَنتَ بِنَافِلِهِمْ وَأَنْ لَّيْسَ لَهُمْ شِرْكٌ بِاللَّهِ﴾ (سوره بقره، آیه ۱۷۵)
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا سَأَلْتُمُ النَّبِيَّ عَنْ شَيْءٍ فَقَدْ أَسْأَلْتُمُ اللَّهَ وَالرَّسُولَ يَسْعَىٰ﴾ (سوره بقره، آیه ۲۳۰)
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا سَأَلْتُمُ النَّبِيَّ عَنْ شَيْءٍ فَقَدْ أَسْأَلْتُمُ اللَّهَ وَالرَّسُولَ يَسْعَىٰ﴾ (سوره بقره، آیه ۲۳۰)
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا سَأَلْتُمُ النَّبِيَّ عَنْ شَيْءٍ فَقَدْ أَسْأَلْتُمُ اللَّهَ وَالرَّسُولَ يَسْعَىٰ﴾ (سوره بقره، آیه ۲۳۰)
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا سَأَلْتُمُ النَّبِيَّ عَنْ شَيْءٍ فَقَدْ أَسْأَلْتُمُ اللَّهَ وَالرَّسُولَ يَسْعَىٰ﴾ (سوره بقره، آیه ۲۳۰)
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا سَأَلْتُمُ النَّبِيَّ عَنْ شَيْءٍ فَقَدْ أَسْأَلْتُمُ اللَّهَ وَالرَّسُولَ يَسْعَىٰ﴾ (سوره بقره، آیه ۲۳۰)
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا سَأَلْتُمُ النَّبِيَّ عَنْ شَيْءٍ فَقَدْ أَسْأَلْتُمُ اللَّهَ وَالرَّسُولَ يَسْعَىٰ﴾ (سوره بقره، آیه ۲۳۰)
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا سَأَلْتُمُ النَّبِيَّ عَنْ شَيْءٍ فَقَدْ أَسْأَلْتُمُ اللَّهَ وَالرَّسُولَ يَسْعَىٰ﴾ (سوره بقره، آیه ۲۳۰)

(توبه / 113)

1- امام احمد در مسند، 400/4 و امام بخاری در ادب الفمرد باب اذا عطس اليهودی، 392/2، شماره 940 و امام ابوداود در سنن خویش در کتاب الأدب باب کیف یثمت الذی، 308/4-309، شماره 5038 و امام نسائی در عمل الیوم اللیلة فیما یقول لاهل الکتاب اذا تعاطروا، 243-244 و امام ترمذی در سنن خویش ابواب الأدب باب ما جاء کیف تشمیت العاطس، 198/10-199 و ابن السنی در عمل الیوم و اللیلة باب کیف تشمیت اهل الکتاب، ص 96، شماره 262 و حاکم در المستدرک در کتاب الأدب، 268/4 تخریج کرده‌اند و امام ابوداود در سنن خود در رابطه با این حدیث سکوت اختیار کرده است و امام ترمذی حسن صحیح قرار داده‌اند و علامه آلبنانی در صحیح سنن ترمذی، 354/2، شماره 2201 صحیح قرار داده‌اند.

«برای پیامبر p و آن کسانی که ایمان آورده‌اند مناسب نیست که برای مشرکین و خویشاوندان مشرک خود را از خداوند طلب آمرزش کنند بعد از آنکه آنان اهل دوزخ شناخته شدند».

فواید جواب عطسه

در پاسخ دادن عطسه فواید زیادی است از جمله:

- 1- ایجاد صفا و صمیمیت و جو مملو از محبت و مودت میان مسلمانان.
- 2- تأدیب عطسه‌زننده با شکستن غرور و تکبر و واداشتن او بر تواضع و فروتنی.

چرا که در یادآوری رحمت الهی توجه به گناهی می‌شود که اکثر مکلفان از آن پاک نیستند.

لطیفه

امام ابوداود رحمه‌الله علیه، صاحب سنن در یک کشتی سوار بود صدای عطسه‌ای را از ساحل دریا شنید که بر آن «الحمد لله» گفته شد، یک قایق کوچکی را به یک درهم کرایه کرد و پیش عطسه‌زننده رفت و جواب عطسه‌اش را داد و برگشت. هنگامی که از این کار او سؤال شد گفت: شاید او مستجاب‌الدعوه باشد و هنگامی که خوابید شنید که یک هفتی می‌گفت:

«یا اهل السفینة ان اباداود اشتری الجنة من الله بدرهم».¹

ای اهل کشتی ابوداود بهشت را در قبال یک درهم از خداوند خرید.

1- حافظ ابن حجر در فتح‌الباری اسناد این حدیث را جید و خوب دانسته و ابن عبدالبر، 626/10 نیز آن را تخریج کرده است.

عطسه‌زننده در پاسخ جواب‌دهنده چه بگوید

هنگامی که شخصی عطسه می‌زند و الحمدلله می‌گوید و حاضرین در جلسه و شنوندگان عطسه جواب «الحمدلله» او را با «یرحمک الله» دادند بهتر آن است که عطسه‌زننده با یکی از دعاهای مذکوره ذیل پاسخ جواب‌دهندگان را بدهد و روش سنت این است: که هر دفعه که می‌خواهد جواب، پاسخ‌دهندگان را بدهد گاهی با این الفاظ و گاهی با الفاظ دیگری جواب بدهد (تا اینکه به همه احادیث رسول اکرم p در این مورد عمل شده باشد) که عبارتند از:

1- بهتر است که عطسه‌زننده پاسخ، جواب‌دهندگان را با «یهدیکم الله ویصلح بالکم» بدهد.

چون که حضرت علی ع از نبی اکرم p روایت کرده‌اند که ایشان فرمودند: «إذا عطس أحدکم فلیقل: الحمدلله علی کل حال و لیقل له من عنده: یرحمک الله و یرد علیهم: یهدیکم الله ویصلح بالکم».

2- یا اینکه عطسه‌زننده در پاسخ جواب‌دهندگان «یغفر الله لنا و لکم» بگوید.

از حضرت سالم بن عبید روایت شده است که می‌گوید: من همراه یک گروهی در سفر بودم، یکی عطسه زد و گفت: «السلام علیکم» و حضرت سالم بن عبید در جوابش گفت: «علیک و علی امک» سلام بر تو و بر مادرت و مرد ناراحت شد (من به او سلام دادم و او اسم مادرم را گرفت) حضرت سالم گفت: من چیزی نگفتم به جز آنچه که از رسول خدا p شنیدم روزی مردی نزد رسول اکرم p عطسه زد و «السلام علیکم» گفت. رسول اکرم p در جوابش فرمود «علیک و علی امک» رسول اکرم p گفت: هر گاه یکی از شما عطسه زد «الحمدلله رب العالمین» بگوید و شنونده آن

- «یرحمک الله» بگوید و عطسه زننده در پاسخ، جواب دهند «یغفرالله لنا و لکم»¹ بگوید.
- 3- یا اینکه «یغفرالله و لکم» بگوید.
از حضرت ابن مسعود روایت شده است که پیامبر اکرم p فرمود:
- «إذا عطس أحدکم فلیقل: الحمد لله رب العالمین و یقال له: یرحمک الله و لیقل: یغفرالله لکم».²
- هنگامی که یکی از شما عطسه زد «الحمد لله رب العالمین» بگوید و آن کسانی که عطسه اش را شنیده اند «یرحمک الله» بگویند و عطسه زننده در جواب پاسخ دهند «یغفرالله لکم» بگوید.
- 4- یا اینکه در جواب آنها «یرحمنا الله و ایاکم و یغفرالله لنا و لکم» بگوید.
- حضرت نافع از حضرت ابن عمر رضی الله عنهما روایت کرده اند: «هنگامی که شخصی عطسه میزند و برای او «یرحمک الله» گفته شود و خود عطسه زننده در پاسخ به جواب او «یرحمنا الله و ایاکم و یغفرالله لنا و لکم» بگوید».³
- 5- یا اینکه در جواب آنها «عافانا الله و ایاکم من النار، یرحمک الله» گفته شود.

1- تخریج آن قبلاً گذشت.

2- تخریج آن قبلاً گذشت.

3- امام مالک در موطأ در کتاب الاستئذان، باب التشمیت فی العطاس، ص 598، شماره 5 تخریج کرده اند و در الاثر از این حدیث سکوت شده و حافظ در الفتح، 624/10 اسناد آن را صحیح دانسته اند.

حضرت ابن جریر τ می‌فرمایند من از حضرت ابن عباس رضی‌الله عنهما شنیدم که می‌گفت: «اذا شمت يقول: عافانا الله و اياكم من النار، یرحمکم الله».¹ هنگامی که عطسه شخصی جواب داده شد، عطسه‌زننده در جوابش «عافانا الله و اياكم من النار، یرحمکم الله» بگوید.

6- یا اینکه «یرحمنا الله و اياکم» بگوید.

از حضرت ابن مسعود τ روایت شده که فرمودند: «یرحمنا الله و اياکم»² بگوید.

چه کسی مستحق جواب دادن نیست

هر شخصی که عطسه زد و «الحمد لله» گفت جواب دادن وی با «یرحمک الله» واجب است به جز شش نفر که عطسه آنها جواب داده نمی‌شود که عبارتند از:

1- کسی که عطسه زد و «الحمد لله» نگفت عطسه‌اش جواب داده نمی‌شود چنانچه قبلاً ذکر شد.

2- زمانی که شخصی بیشتر از سه مرتبه عطسه زد، عطسه‌اش جواب داده نمی‌شود، زیرا که این شخص سرما خورده است.

از حضرت ابوهریره τ روایت شده است که می‌گوید: من از رسول خدا ρ شنیدم که فرمود: زمانی که یکی از شما عطسه زد باید همنشین‌اش جواب عطسه او را بدهد و اگر از سه بار بیشتر عطسه زد پس او

1- امام بخاری این حدیث را در الأدب المفرد، باب کیف تسمت من سمع العطسة، 386/2، شماره 929 تخریج کرده‌اند و حافظ ابن حجر در فتح الباری، 624/10 اسناد آن را صحیح دانسته‌اند.

2- حافظ ابن حجر در فتح الباری گفته این حدیث را طبری از ابن مسعود روایت کرده و ابن ابی‌شیبہ از ابن عمر تخریج کرده‌اند.

سرما خورده است و بیشتر از سه عطسه پاسخ داده نمی‌شود.

سلمه بن اکوع از رسول خدا ρ شنید که مردی نزد پیامبر اکرم ρ عطسه زد دیگری زد و رسول خدا ρ فرمودند: مرد سرما خورده است و بعضی دیگر از علما گفته‌اند که اگر بیشتر از سه بار عطسه زد باز هم جواب داده می‌شود آن دسته از علما که قایل به جواز پاسخ دادن عطسه بعد از سه بار هستند نزد آنها دلیل قابل اعتمادی وجود ندارد و حدیث «بِشَمْتِ الْعَاطِسِ ثَلَاثًا فَاِنْ زَادَ فَاِنْ شَمْتِ فَشَمْتُهُ وَ اِنْ شَمْتِ فَكَفٌ»¹ ضعیف است و انگهی این حدیث دستور به جواب دادن عطسه کسی که بیشتر از سه عطسه زده است را نمی‌دهد و همین طور هم گفتن «شفاک الله و عافاک» مشروع نیست و از رسول خدا ρ ثابت نیست.

3- کسی که از جواب دادن عطسه بدش می‌آید و دوست ندارد کسی جواب عطسه‌اش را بدهد و اگر احساس خوف بشود که اگر ما جواب عطسه‌اش را بدهیم به ما ضرری برساند خداوند متعال می‌فرماید:

﴿مَنْ عَطَسَ فَمِنْ اُمَّةٍ فَلْيَسَّ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ اَرْضٍ نَدَاةً اَوْ يَمِينًا مِّنْ مَّاءٍ طَيِّبٍ﴾ (نحل / 106)

«کسی که کافر شد بعد از ایمان آوردنش و نه اینکه از روی اجبار کافر شود بلکه با

1- این حدیث را امام ترمذی و علامه آلبنانی ضعیف قرار داده‌اند در ضعیف جامع، ص 933، شماره 6429.

اختیار و رغبت دلش آکنده به کفر گشت پس
برای آنها خشم و غضب خداوند و عذاب جهنم
است».

و اگر هیچ نوع خطری از جانب آن شخص او را
تهدید نمی‌کرد و احتمال خوف و ضرر نبود به
خاطر اتباع از سنت جواب عطسه‌اش را بدهد تا
این عمل او مخالفی با شخص متکبر، بر اقدام
متکبرانه‌اش در جهت شکستن غرورش باشد، از این
رو که لفظ «تشمیت» (پاسخ عطسه) دعای رحمت است
و این نوع دعا شایسته شخص مسلمان است فرقی
نمی‌کند که چه کسی باشد.¹

4- هنگامی که شخصی عطسه زد و «الحمد لله» گفت و
امام در حال خواندن خطبه بود در این صورت به
عطسه‌اش پاسخ داده نمی‌شود چون که سکوت در حین
قرائت خطبه «واجب» است.

حضرت ابوهریره r از رسول خدا p روایت کرده
راست که فرمودند:

«إذا قلبت لصاحبك انصت يوم الجمعة و الإمام يخطب فقد لغوت».²

هر گاه در روز جمعه که امام خطبه می‌خواند و
تو به دوست و کناریات گفتی ساکت باش دچار لغو
(کار نادرست) شده‌ای.

به جز در صورتی که خطیب لحظه‌ای درنگ کند تا
جواب عطسه‌اش داده شود مانعی وجود ندارد و
همچنین که در حین خواندن نماز فرض یا نفل
عطسه زد و الحمد لله گفت عطسه جواب داده نمی‌شود
چون که از حضرت معاویه بن حکم السلمی روایت
شده است: روزی من همراه رسول خدا p نماز
می‌خواندم که مردی عطسه زد و من «بیرحمک الله» گفتم
و اطرافیان شروع کردن به اشاره کردن و چشم

1- نگاه به فتح الباری، 622/10.

2- بخاری، کتاب الصلاة، باب تحريم الكلام في الصلاة و
نسخ ماكان من اباحته، 71-70/2.

غره دادن و من گفتم: مادرانتان به عزایتان بنشینند چرا، این طور نگاه می‌کنید و بعد شروع به زدن دست‌هایشان بر ران‌هایشان کردند، وقتی دیم که مرا امر به سکوت می‌کنند من هم ساکت شدم هنگامی که رسول خدا p نماز خواندند (پدر و مادرم فدایشان باد من معلم و آموزگاری را بهتر از ایشان ندیدم نه قبل از او نه بعد از او، قسم به خدا نه بر سرم فریاد کشید و مرا نزد و توبیخ هم نکرد) فرمود: این نماز است و در حین خواندن آن شایسته و مناسب نیست که در آن از حرف‌های مردم گفته شود چرا که نماز نام تسبیح و تکبیر و خواندن قرآن است.

5- کسی که عطسه زد و شخص دیگر در حالتی بود که در آن حال ذکر خدا و تسبیح برایش ممنوع است مانند توالی و غیره ... همچنان که «الحمد لله» گفتن در این صورت درست نیست جواب حمد را دادن نیز درست نیست چون که از ذکر در این حالت و صورت نهی شده است.

والحمد لله علی

التمام

و صلی الله علی

نبینا محمد